

ÇUKUROVALI ÂŞIK İMAMÎ'NİN* ÖLÜM DIŞI ÖĞÜTLEMELİ – KARGIŞLAMALI AĞITLARI

PROF. DR. ERMAN ARTUN

Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
erartun@cu.edu.tr

(Elginkan Vakfı Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı 2, 15-17 Nisan 2015, İstanbul)

TÜRKÇE ÖZET

Ağıt terimiyle bir törene bağlı olsun olmasın, acıklı bir olayı konu alan ve metni de bu olayı hatırlatmaya, bütün yoğunluğuyla yaşatmaya elverişli türkülerin bütünü anlaşılmaktadır. Ağıtlar, insanlığın ortak acısını canlı şekilde anlatan edebi metinlerdir. Ağıt, bir ölüm üzerine belli bir geleneğe uyularak yapılan törenlerde yakılmış ve söylenmiş bir de böyle bir törende yakıldığı halde daha sonra da hatıralarda yaşayan türküler olarak iki anlama gelir.

Ağıt yakmanın Türk toplumunda çok eski bir geçmişi vardır. Eski Türklerin üç önemli töreni vardır. Bunlar “sığır”, “şölen” ve “yuğ”dur. İslâmiyet’ten önceki dönemde ünlü bir kişinin ölümünden sonra yapılan ve “yuğ” adı verilen dinsel yas törenlerinde “sagu” denen şiirler söylenirdi. Bu şiirlerde ölünün iyilikleri, yaşarken yaptığı işler anlatılırdı. Bugün elimizde ünlü yiğit Alp Er Tunga için söylenmiş bir sagudan parçalar vardır.

Kişi ya da topluma acı veren her konu, ağıt konusu olmuştur. Ağıtlar incelendiğinde, ağıt söylemenin temel noktasını ölüm kavramının oluşturduğu görülmektedir. Türk kültürü içinde defin, yas ve ağıt söyleme geleneği birlikte var olmuştur. Defin, yas ve ağıt törenleri İslâmiyet öncesinde uygulanan şekil ve inanç biçiminin, İslâmiyet’le sentez oluşturarak varlığını koruduğu dini geleneklerdir.

Ağıtların içeriği ve ezgisi toplumun ortak yaratma gücüyle zenginleşir. Bazılarının hangi kişi ya da olay için ve kim tarafından söylendiği bilinse de ağıtın temelde sözlü bir gelenek olması ve ağızdan ağza geçerek yayılması nedeniyle bu bilgiler hiçbir zaman kesinlik kazanamamıştır. Bu yüzden ağıtların yarı anonim folklor ürünleri arasında sayılması gerekir.

Ağıtlar belli bir ezgiyle söylenir. Ölüm, acı vb. konularda söylenen türkülerle benzeşirler. Ancak ezgileriyle ayrılırlar. Ağıtlar hece vezniyle söylenmekte ve mâni, koşma, türküler, destan şekillerinde olmaktadır. Ağıtlar çeşitli yörelere göre 7, 8, 11 li hece ölçüsüyle söylenirler. Bazı yörelerde ağıt, ezgiyle mani kıtalarının artarda gelmesiyle söylenir. Bazı olaylar üzerine yakılan ağıtlar önce türküler haline gelir, ninni ezgisiyle ninni şeklinde de söylenir.

Ağıtlara “yas” adı da verilir. Ölünün arkasından yakılmasının yanı sıra gelin çıkarken, kına yakılırken, asker uğurlanırken de ağıt söylenir. Önceleri yalnızca ölümlerin ardından söylenen ağıtlar çeşitli konularda söylenmeye başlanmıştır. Zamanla dünyanın faniliği, ömrün kısalığı, ihanet, kıskançlık, sadakatsizlik, feleğe sitem de ağıta konu olmuştur. Yurdun istilâya uğraması, kaybedilen toprakların uyandırdığı acı ağıt yakılan konular arasında yer almıştır. Zelzele, yangın, sel gibi afetler ağıtlarla dile getirilmiştir.

Âşık, içinde yaşadığı kültür değerlerini, çağının ve yaşadığı toplumun sosyal gerçeklerini, ideal değerlerini kendi bakış açısından sunar. Bir noktada âşığın öğütleri, topluma bir düzen getirir. Âşık, bir olayı, bir davranışı çağın kültürüne, hayatı algılayışına göre değerlendirip eleştirerek öğüt verir.

Âşıklar, düşüncelerini kısa ve özlü bir biçimde anlatmak, uyarılarda bulunmak, etkileyici ve sanatlı bir anlatım sağlamak için alkış ve kargışları kullanırlar. Âşıklar atasözleri ve deyimler kadar olmasa da yer yer alkış ve kargışlara başvururlar. Bu çalışmada ise Âşık İmamî'nin ölüm dışı öğütlemeli-kargışlamalı ağıtları incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Ağıt, âşık, alkış-kargış

ÂŞIK İMAMİ'S NON-DEATH DIDACTIC AND SATIRIC ELEGIES

PROF. DR. ERMAN ARTUN

Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

erartun@cu.edu.tr

İNGİLİZCE ÖZET

With the elegy term, it is understood that, there is a text includes pathetic cases connected with a ritual or not. These texts can comprise all the songs or ballads that linked to sad events. Elegies are humanity's common literary texts are describing the pain of living.

Elegies have old history in Turkish society. There are three important ceremonies of the ancient Turks. These are "sığır", "şölen" and "yuğ". In pre-Islamic period after the death of a famous person, "yug" religious mourning ceremonies called "sago" was sung. In these poems, dead person's beneficence was described when he/she lives. Today, we have sagus written for famous brave Alp Er Tunga.

Every topic afflictive for person or society is subjected to elegies. Looking at the elegies, it is seen that the death concept is basic point in elegies. The burial, mourning and lamentation are connected with each other in Turkish culture. Burial, mourning and elegy ceremonies are religious practices in İslamic environment synthesized with today's religious rituals.

Contents and melody of elegy is enriched with society's common creative power. Despite some elegies's creator is known, many elegies's creator is unknown because of their anonymous character. So, elegies should be considered semi-anonymous folklore products .

Elegies have certain melodies. They are similar to songs which is subjected to death, pain etc. But, they differ from songs in terms of their melodies. Elegies have syllabic meter and formed in mani, koşma, song and saga.

Elegies are also called as "yas" (mourning). Besides it is for dead person, the elegies are also subjected for weddings, henna and soldier ceremonies. Formerly, the elegies are subjected for dead person or mourning then it began to be subjected in other ritualistic practices. Elegies have begun subjected with time for shortness of life, complain about fate, betrayal and jealousy. Other topics like flood, earthquake and fire are subjected to elegies.

Bards present cultural merits, social facts of his times with his perspective. Somewhat, bard's advices order the social structure. Bard considers a event or topic in his perspective thus he advises to society about life itself. Bard use praise and satire forms for short and concise expression. Bards use praise and satire forms although these usage is less than proverbs and idioms. In this study, we investigated Âşık İmami's non-death didactic and satiric elegies.

Keywords: Elegy, bard, praise, satire.

ÇUKUROVALI ÂŞIK İMAMÎ'NİN* ÖLÜM DİŞİ ÖĞÜTLEMELİ – KARGIŞLAMALI AĞITLARI

PROF. DR. ERMAN ARTUN

Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
erartun@cu.edu.tr

Ağıt terimiyle bir törene bağlı olsun olmasın, acıklı bir olayı konu alan ve metni de bu olayı hatırlatmaya, bütün yoğunluğuyla yaşatmaya elverişli türkülerin bütünü anlaşılmaktadır (Boratav, 1982:444). Ağıtlar, insanlığın ortak acısını canlı şekilde anlatan edebi metinlerdir. Ağıt, bir ölüm üzerine belli bir geleneğe uyularak yapılan törenlerde yakılmış ve söylenmiş bir de böyle bir törende yakıldığı halde daha sonra da hatıralarda yaşayan türkü olarak iki anlama gelir (Boratav, C. 2, 1982:471).

Ağıt yakmanın Türk toplumunda çok eski bir geçmişi vardır. Eski Türklerin üç önemli töreni vardır. Bunlar “sığır”, “şölen” ve “yuğ”dur. İslâmiyet’ten önceki dönemde ünlü bir kişinin ölümünden sonra yapılan ve “yuğ” adı verilen dinsel yas törenlerinde “sagu” denen şiirler söylenirdi. Bu şiirlerde ölünün iyilikleri, yaşarken yaptığı işler anlatılırdı. Bugün elimizde ünlü yiğit Alp Er Tunga için söylenmiş bir sagudan parçalar vardır.

Anadolu Türkçesinde ağıt, bozlak, Azerbaycan dilindeki ağı ile eş anlamlıdır. Kökeni ağlamak, bozlamak fiiline dayanır. “Yas” kelimesi ise Arapça “keder” anlamına gelen “ye’s” ten gelir (Boratav,1982:444). Ağıta Türkmenler "ağı, tavşa" derken, Nogaylar, "bozulamak", Müslüman Kerkük Türkleri "sazlamağ", Hıristiyan Kerkük Türkmenleri "madras", Kırım Türkleri "tagmag" demektedirler (Uludağ, 1988:471). Ağıt kavramına verilen isimler birbirinden farklı olmakla birlikte, kavramın ifade ettiği değerler detaylarda görülen küçük farklılıkların dışında genelde ortaklık göstermektedir. Örneğin; Kerkük Türklerinde ağıt söyleme yaygın bir gelenekken, erkekler ağıt söylememektedir. Gagavuzlarda da ağıtı ellerinde kalın mumlar yanan, cenazenin biri ayak, biri baş ucuna oturmuş kadınlar hediye karşılığında söylemektedir (Görkem, 2001:187).

Türkiye’de genellikle ağıt olarak kullanılan bu söz, bazı yörelerde farklı şekilde de kullanılabilir: Bayatı (Kars), deme (Sivas), deşet (Adana), deyiş (Malatya), deyişet (Samsun), dil (Doğanşar-Sivas), lâvik (Kırşehir), ölgülü (Burdur), sau (Muş), sızılama (Doğu Anadolu), şin (Elazığ), şivan (Diyarbakır), yakım (İçel-Isparta), yas (Antalya, Balıkesir, Burdur, Karaman, Muğla) (Kaya,1999: 245).

Sözlü gelenekte gerek töreni gerekse çağrılan metni ve onun ezgisini adlandırmak için özel deyimler vardır; ancak bu deyimlerde bir anlam kesinliği yoktur. Ağıt yerine kimi zaman acıklı türkü, deme, bozlak, gelin ağıtı, gelin yası, ölüm acısı gibi deyimler de kullanılır (Boratav, 1982:444). Ağıtlar acı bir olayın özellikle de ölüm olayının ardından söylenen türkülerdir.

Kişi ya da topluma acı veren her konu, ağıt konusu olmuştur. Ağıtlar incelendiğinde, ağıt söylemenin temel noktasını ölüm kavramının oluşturduğu görülmektedir. Türk kültürü içinde defin, yas ve ağıt söyleme geleneği birlikte var olmuştur. Defin, yas ve ağıt törenleri İslâmiyet öncesinde uygulanan şekil ve inanç biçiminin, İslâmiyet’le sentez oluşturarak varlığını koruduğu dini geleneklerdir (Uludağ, 1988:472).

** Âşık İmamî, 1954’te Adana/ Kozan’ın Bağtepe köyünde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Ahmet İmamî’dir. İmam-hatip lisesini dışarıdan bitirmiştir. Âşıklığa çocukluktan itibaren başlamıştır. Âşıklığının yaradılıştan kaynaklanan bir olay olduğunu; Hak tarafından bağışlanan bir yetenek olduğunu düşünmektedir. Usta-çırak ilişkisi ile yetişmemiştir. Badeli âşık olmadığını belirtir. Saz çalan âşıklarımızdandır; ancak saz çalmasının âşıklığının yanında ikinci planda olduğunu söyler. İmamî, Türkiye’de ve Çukurova yöresinde âşıklar tarafından bilinen, tanınan bir âşığımızdır. Yurdun*

çeşitli yerlerinde düzenlenen “Âşıklar Bayramı”na 1991 yılından itibaren katılmıştır. Pek çok ödül almıştır. 28 Şubat 2012 tarihinde ölmüştür.

Ağıtların içeriği ve ezgisi toplumun ortak yaratma gücüyle zenginleşir. Bazılarının hangi kişi ya da olay için ve kim tarafından söylendiği bilinse de ağıtın temelde sözlü bir gelenek olması ve ağızdan ağza geçerek yayılması nedeniyle bu bilgiler hiçbir zaman kesinlik kazanamamıştır. Bu yüzden ağıtların yarı anonim folklor ürünleri arasında sayılması gerekir (AB, 1987, C.1: 188).

Türkülerin bir kısmı konu itibarıyla ağıttır. Bu durum ağıtların zamanla türkü haline dönüştüğünü göstermektedir. Kıtaların arasında bazı âşıkların şiirlerinden, türkülerinden parçalar bulunan ağıt örnekleri de vardır. Ağıt bir nazım biçimi değil, bir nazım türüdür (Kudret,1980:265).

Ağıtlar belli bir ezgiyle söylenir. Ölüm, acı vb. konularda söylenen türkülerle benzeşirler. Ancak ezgileriyle ayrılırlar. Ağıtlar hece vezniyle söylenmekte ve mâni, koşma, türkü, destan şekillerinde olmaktadır. Ağıtlar çeşitli yörelere göre 7, 8, 11 li hece ölçüsüyle söylenirler. Bazı yörelerde ağıt, ezgiyle mani kıtalarının art arda gelmesiyle söylenir. Bazı olaylar üzerine yakılan ağıtlar önce türkü haline gelir, ninni ezgisiyle ninni şeklinde de söylenir.

1. Âşıkların Ölüm Dışı Söylenen Ağıtları

Ağıtlar, eski ayin karakterli dinî törenlerin birer kalıntısıdır. Ağıtların icrası cenaze, evlenme, askere yollama gibi geçiş dönemleri sırasında olmaktadır. Ağıt söyleme geleneği kültürel değişim ve gelişime göre incelenmelidir. Sözlü kültürde yaşayan ağıtlar çağlar boyu değişerek günümüzdeki şeklini almıştır. Değişen, gelişen toplumla birlikte ağıtların da değiştiğini gözlemleyebiliriz (Görkem, 2001:16).

Ağıtlara “yas” adı da verilir. Ölünün arkasından yakılmasının yanısıra gelin çıkarken, kına yakılırken, asker uğurlanırken de ağıt söylenir. Önceleri yalnızca ölümlerin ardından söylenen ağıtlar çeşitli konularda söylenmeye başlanmıştır. Zamanla dünyanın faniliği, ömrün kısalığı, ihanet, kıskançlık, sadakatsizlik, feleğe sitem de ağıta konu olmuştur. Yurdun istilâya uğraması, kaybedilen toprakların uyandırdığı acı ağıt yakılan konular arasında yer almıştır. Zelzele, yangın, sel gibi afetler ağıtlarla dile getirilmiştir.

Genç yaşta dul kalan kadının sıkıntıları, kına yakma törenlerinde baba evinden ayrılmanın hüznü, yavrusunu kaybeden anneler, geyikler, koyunlar ve leyleklerin başlarına gelen olaylar vd. ağıtların içeriğine yeni boyutlar kazandırmıştır.

Evlenme törenlerinin belli bir yerinde geline kına yakarken yapılan birtakım işlemlerle söylenen türkülere -tümüyle- “gelin ağıtı”, “gelin yası” denir. Aslına bakılırsa bunlara vesile olan olaylarda ölüm acısı niteliğinde bir yön yoktur. Yalnız iki vesilede, ölüm ve evlenme hallerinde, ağıt bir tören ögesi olur (Boratav, 1982: 444).

Kına gecelerinde ve düğünlerde de gelin ağlatmak için ağıtlar yakılmaktadır. “Kız ağıdı, gelin ağıdı, ağıt havası, gelin ağlatma havası, gelin savusu, savu sağnık, gelin türküsü, gelin yası ve okşama” adı verilen ağıtlardır. Ölüm acısı yerine ayrılık üzüntüsü vardır. Gelin ağıtları gelinin ağzından ya da yakıcıların ağzından söylenir (Şenel, 1988:473).

Âşıklık Geleneğinde Ölüm Dışı Ağıt Yakma Geleneği

Âşıklar, toplumu derinden sarsan olaylarla ilgili destanlar, ağıtlar yazarlar ve bunları, kendileri veya sesi güzel olan diğer kişiler, köy, kasaba ve şehirlerde söyleyip satarlar. Düğünlere "kınacı" giden âşıklar, meraklıların isteklerini yerine getirmek için, saz eşliğinde yörenin çok bilinen ağıtlarını söylerler.

1. Taşlamalı-Takılmalı Ağıtlar

Taşlamalı-takılmalı ağıt örnekleri bulunmaktadır.

2- Sosyal Olaylar Üzerine Yakılan Ağıtlar

Âşıkların ağıt söyleme geleneğinde sosyal olaylar üzerine söylenen ağıtlar önemli yer tutar. Bu ağıtlar genellikle askerlikle ilgilidir. Askere yollanan kişinin arkasından duyulan üzüntü bu ağıtlarda içten söyleyişlerle dile getirilir. Ayrıca; hastalık, ayrılık, kayıp kişiler, çekilen acılar, evlenme izni vermemeye, boşanma, toplumu ilgilendiren her tür olayla ilgili ağıtlar yakılır.

3- Asker Uğurlama-Karşılama Ağıtları

Askere gönderme belli törenlerde yapılır. Gidip gelememe duygusu, gurur ve ayrılık duyguları iç içedir.

4- Hayvanlar İçin Yakılan Ağıtlar

Çeşitli durumlarda hayvan sevgisi, hayvanların öldürülmesi, bir salgın hastalık üzerine hayvanların topluca ölmeleri çeşitli ağıtlara konu olmuştur.

5- Öğütlemeli Ağıtlar

Âşık şiirinde öğretici, öğüt veren şiirlere "öğütleme" adı verilir. Öğütlemeler; bir şeyi öğretmek, bir düşünceyi tanıttıp yaymak için yazılan şiirlerdir. Âşıklarda öğretici olmak yaygın bir nitelik olduğu için halk şiirlerinin çoğunda az veya çok öğreticilik özelliği vardır.

Âşık edebiyatı, öğüt türü şiirler yönünden çok zengindir. Öğüt, kültür hayatının bir parçasıdır. Öğütlerin içeriği Türk kültürünün tarihsel sürecindeki değişimiyle ve gelişimiyle günümüzdeki şeklini almıştır. Öğüt hayatın her ögesinde vardır; ancak başkalarına aktarıldığında bir forma girerek edebiyata yansır. Öğütleme türü şiirler her biçimde söylenebilir.

Öğüt kavramı ders verme, doğruyu gösterme amacının yanısıra dolaylı ve dolaysız olarak eleştiriyi, yergiyi ve bazen öfkeyi de içerir. Öğütler genelde düzeltilmesi gereken bir davranış üzerine söylenir. Öğütler uyarma, deneyimi aktarma ve eğitim amaçlıdır, geçmişte ve günümüzde olmuş, gelecekte olabilecek olumsuzlukların önceden gösterilerek tekrar yaşanmaması çabasına ve isteğine dayanır. Öğütleme, taşlama, eleştiri arasında ince bir çizgi vardır.

Âşıklar, toplumun değer ve normlarına aykırı bireysel ya da toplumsal her konu ve davranış biçimini öğütleme konusu yaparlar. Âşıkların öğütlemelerinde kişisel, toplumsal ve siyasal boyut vardır. Âşıkların öğütlemeleri düşündürülen, toplum-insan ilişkilerini irdeleyen, olaylara ayna tutup yansıtan yönleriyle işlevseldir. Bazı âşıkların sözleri özdeyiş gücünde olup dilden dile dolaşır (Boratav, 1978:27).

Âşıklar arasında öğretici olmak çok yaygın bir niteliktir. Âşık tarzı şiirin çoğunda az veya çok ölçüde öğreticiliğe rastlanabilir. Yalnızca öğüt için yazılan atasözü destanlarından, dinî-tasavvufî şiirlere varana kadar her çeşit şiir içinde didaktik öğeye rastlanır. Bu nedenle bu tür şiirlerin belli özelliklerinden bahsetmek zordur (Başgöz, 1968:15).

Âşık, içinde yaşadığı kültür değerlerini, çağının ve yaşadığı toplumun sosyal gerçeklerini, ideal değerlerini kendi bakış açısından sunar. Bir noktada âşığın öğütleri, topluma bir düzen getirir. Âşık, bir olayı, bir davranışı çağın kültürüne, hayatı algılayışına göre değerlendirip eleştirerek öğüt verir.

6. Kargışlamalı Ağıtlar

Kargış veya kara alkış söylenen kişinin kötülüğünün istendiği söz kalıplarıdır. Alkış ve kargış bir halk edebiyatı türü değildir. Bunlar konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlatımı güçlendirici dil öğeleridir. Kısa olmaları ve anlatım yoğunluğu taşımaları nedeniyle kullanılırlar. Alkış ve kargışların sanat değeri taşıyanları, özenilmiş, imge, düşünce ve çağrışım buluşlarında başarılı olanlardır. Bu yönleriyle küçük birer sanat eserleridir (Boratav, 1978:135).

Alkış ve kargışlar kullanım yerleri ve söyleniş amaçlarına bağlı olarak atasözleri ve deyimler gibi genel bir yaygınlık taşımazlar. Her zaman genel toplumsal durumları değil, duygulara bağlı olarak özel dilekleri yansıtır. Bu bakımdan kullanım alanları belli bir sınırlılık taşır.

Alkış ve kargışlar toplumun değer yargılarını bulduğumuz özlü söz kalıplarıdır. Bunlarda söylendiği toplumun değer yargılarını, millî karakterin izlerini buluruz. Alkışların ve kargışların sanat

değeri taşıyan bir bölümü kuşaktan kuşağa aktararak günümüze gelmiştir. Bir kısmı da şartların ve insanın hayata bakışının değişmesiyle kullanımdan kalkmıştır. Alkış ve kargışların çoğu, bireysellik çizgisini aşarak duygu ve düşünce yoluyla topluma mal olup anonimleşir.

Âşıklar, düşüncelerini kısa ve özlü bir biçimde anlatmak, uyarılarda bulunmak, etkileyici ve sanatlı bir anlatım sağlamak için alkış ve kargışları kullanırlar. Âşıklar atasözleri ve deyimler kadar olmasa da yer yer alkış ve kargışlara başvururlar. Sözlü geleneğin çok yaygın olduğu kırsal alanda alkışlar ve kargışlar zengin bir kullanım alanı bulurlar. Alkış ve kargış sözlü geleneğin belli bir kalıp içerisinde belli kelimelerle söylenen biçimidir. Bunların bölgelere göre kalıplaşmış özel biçimleri vardır.

Âşık İmamî'nin Ölüm Dışı Öğütlemeli- Kargışlamalı Ağıtları

Ağıt söyleme geleneği Çukurova'da çok yaygındır. Hatta bu konuda uzmanlaşmış özel ağıt söyleyicileri vardır. Bu kişiler acıklı olaya konu olan kişiyi tanımasalar bile çevreden edindikleri bilgilere dayanarak, klâsikleşmiş ağıt tekniği ile olay hakkında duyguca yüklü ağıtlar söyleyebilirler.

Âşık İmamî'nin ölüm dışı ağıtları, incelememizde yer verdiğimiz malzemelere dayanılarak şu sınıflandırma yapılabilir:

1. Âşık İmamî'nin Kızı Mesude'nin Nişanında Yaktığı Öğütlemeli Ağıt
2. Âşık İmamî'nin Karısına Yaktığı Vasiyet Şeklindeki Öğütlemeli Ağıt
3. Âşık İmamî'nin Doktoruna Yaktığı Öğütlemeli Ağıt
4. Âşık İmamî'nin Kızları Aşına ve Dolunay İçin Yaktığı Öğütlemeli Ağıt
5. Âşık İmamî'nin Oğlu Ertuğrul Gazi'ye Yaktığı Kargışlamalı Ağıt
6. Âşık İmamî'nin Babasına Yaktığı Kargışlamalı Ağıt

Bu sınıflandırmadan hareketle Âşık İmamî'nin ailesi, evlilik ve evlenen kişilerle ilgili duyguları, düşüncelerini görebilmekteyiz. Ağıtlar, duyguların ifadesine aracılık etmektedir.

1. Âşık İmamî'nin Kızı Mesude'nin Nişanında Yaktığı Öğütlemeli Ağıt

Âşık İmamî'nin kızı Mesude'nin nişanında yaktığı ağıt, koşma düzeninde yakılmış bir ağıttır. Kafiye örgüsü abab, cccb, dddb, eebb şeklindedir. Dört tane dörtlükten oluşmaktadır ve on bir hecedir. İmamî'nin kızına yaktığı bu ağıt, öğütlemeli ağıt örneğidir.

Kına gecesinde, kına yoğrulurken ağıt yakmak, gelini ağlatmak Anadolu'nun pek çok bölgesinde rastlanan bir gelenektir. Kına gecesi gelin evinde düzenlenen son gecedir. Deplek (darbuka) eşliğinde oyunlar oynanır, yatsı vaktinde geline kına yakılırken dağıtılan "kına çerezi" yenilir. Geceye katılanlara da kına yakılır ve bir parça kına da güveye gönderilir. Kına ağıtları Çukurova halk edebiyatında önemli bir yer tutar.

Geline kına yakma ağıtları, kına eğlenceleri sırasında bu konuda yetenekli olan kişiler, gelinin ya da damadın arkadaş ve akrabalarının ağzından söylenirler. Genellikle gelinin annesinden, evinden, köyünden ayrılmasının güçlükleri anlatılır. Bu ağıtlarda gelinin annesine, babasına, emmesine seslenilir. Geline dua niteliğinde sözler söylenilir.

Âşık İmamî'nin kızı için yaktığı ağıtta da kızından ayrılıyor olması nedeniyle duyduğu üzüntü anlatılmaktadır. Âşık İmamî kızına dua nitelikli sözler söylemektedir.

Gelinin babası âşık veya âşık tarzı şiirler yazıyorsa babadan öğütleme tarzı ağıt beklenir. Âşık İmamî kızına yaktığı ağıtın birinci dörtlüğünde nişanın hayırlı, uğurlu olması için dua eder ve kızının nişanı olması nedeniyle duygu yoğunluğu yaşamaktadır. Âşık İmamî'nin bu ağıdı bir öğütlemeli ağıt örneğidir ve bu öğütleme ağıtında ikinci dörtlükten itibaren kızına öğütler verir. İmamî ağıtta kızına dostluğa değer verme; düşmanlara fırsat vermeme; kimsenin gönlünü kırmama; sevgi ve saygıya önem verme; dinine ve imanına gereken hassasiyeti gösterme; haram mal yememe; ezanını, bayrağını ve vatanını unutmama gibi konularda öğütler vermektedir.

2. Âşık İmami'nin Karısına Yaktığı Vasiyet Şeklindeki Öğütlemeli Ağıt

Âşık İmami'nin karısına yaktığı vasiyet şeklindeki ağıt, koşma düzeninde yakılmış bir ağıttır. Kafiye örgüsü abcb, dddb, eeeb, fffb şeklindedir. Dört tane dörtlükten oluşmaktadır ve on bir hecelidir. İmami'nin karısına yaktığı bu ağıt, öğütlemeli ve vasiyet niteliğinde bir ağıt örneğidir.

Ağıta göre Âşık İmami ailesini ayakta tutabilmek için gereken fedakârlıkları yapmış ancak yine de eşinin onu terk etmesine engel olamamıştır. Ailesinin bu şekilde parçalanmasına çok üzülür. Âşık İmami eşiyle yaşadığı problemlerden sonra hastalanıp hastaneye düşer ve bunun üzerine de karısına bu ağıtı yakmıştır. Bu ağıtta İmami eşine bazı öğütler vermektedir ve eğer ölürse çocuklarına iyi bakması ve babalarının yokluğunu hissettirmemesi için eşine vasiyet eder.

Âşık İmami ölmesi durumunda karısına çocuklarını ağlatmaması, öksüz olduklarını hissettirmemesi, çocukların babalarını unutmamaları için onun mezarını göstermesi, bayram gibi özel günlerde çocukları giyindirip kuşandırması, çocuklara babalarının yokluğunu hissettirmeme, çocukların beslenmesine dikkat etmesi gibi konularda öğütler vermekte ve vasiyette bulunmaktadır.

3. Âşık İmami'nin Doktoruna Yaktığı Öğütlemeli Ağıt

Âşık İmami'nin doktoruna yaktığı ağıt, koşma düzeninde yakılmış bir ağıttır. Kafiye örgüsü abab, cccb, dddb, eeeb şeklindedir. Dört tane dörtlükten oluşmaktadır ve on bir hecelidir. İmami'nin doktoruna yaktığı bu ağıt, vasiyet şeklinde bir ağıt örneğidir.

Âşık İmami ailesiyle yaşadığı problemlerden sonra verem hastalığına yakalanmış ve Adana'da onun hastalığına çare bulamayacaklarını anlayan doktor, onu Heybeli Ada'ya sevk etmek istemiştir. Âşık İmami kendisini kontrole gelen doktoruna Heybeli Ada'ya gitmek istemeyişini bu ağıtle dile getirmiştir.

İmami yaktığı ağıtta çektiği hastalıktan dolayı vücudunun yorgun düştüğünü ve bu hastalığa karşı dayanacak gücü kalmadığını belirtir. Fakat ailesiyle üç aydan beri dargın olmasından dolayı da ailesinin onun bu halini bilmelerini istememektedir. Bahtının kara olduğunu söyleyen İmami, ölümün hastalıktan çektiği derde çare olup olmadığını sormaktadır.

Çektiği ağrılardan dolayı gece uyuyamadığını ve hastalığı sebebiyle doktorun onu Heybeliada'ya göndermek istemesinden dolayı üzgün olduğunu dile getirmektedir. Doktorların onu Heybeli Ada'ya sevk etmelerini sürgün olarak nitelendirmektedir.

4. Âşık İmami'nin Kızları Âşina ve Dolunay İçin Yaktığı Öğütlemeli Ağıt

Âşık İmami'nin kızlarına yaktığı ağıt, koşma düzeninde yakılmış bir ağıttır. Kafiye örgüsü abab, cccb, dddb, eeeb, fffb şeklindedir. Beş tane dörtlükten oluşmaktadır ve on bir hecelidir.

Âşık İmami'nin Âşina ve Dolunay adındaki kızlarının velayeti eşinden ayrılması sırasında eşine verilmiştir. Hem eşinden ayrılmanın hem de kızlarından ayrılmanın yarattığı üzüntüyle bu ağıtı yakmıştır.

Kızlarını önce Allah'a sonra eşine emanet ettiğini söyleyen İmami, kızlarını gelin eder gibi eski eşine vermiştir. Bu sebeple yaşları küçük olmasına rağmen çocuklarını gelinlik çağına gelip evlenen kız çocuklarıyla özdeşleştirmiştir. Ayrılık acısı gamı ve efkârı İmami'nin sırtına yüklemiştir. Ayrılmalarında kaynanasının etkisi olduğunu belirterek ağıtını bitirmektedir. Bu ağıt İmami'nin hayatına dair bilgiler vermesi açısından da önem taşımaktadır.

5. Âşık İmami'nin Oğlu Ertuğrul Gazi'ye Yaktığı Kargışlamalı Ağıt

Âşık İmami'nin oğluna yaktığı ağıt, koşma düzeninde yakılmış bir ağıttır. Kafiye örgüsü abcb, dddb, eeeb, fffb şeklindedir. Dört tane dörtlükten oluşmaktadır ve on bir hecelidir. Bu ağıt, kargışlamalı bir ağıt örneğidir.

Âşık İmami'nin oğlu Ertuğrul Gazi babasının kendisi için yapmış olduğu bütün iyilikleri unutarak, babasıyla annesinin ayrılmak istemeleri sonucunda yapılan mahkemelerin dördünde de annesinin tarafını tutar, babasına iftiralar atar ve babası aleyhinde yalancı şahitlik yapar.

Âşık İmami'nin bu ağıtı onun aile ilişkileri, yaşamı hakkında bilgiler içermektedir. Ayrıca oğluna yönelik olarak söylediği beddualarla babasına zulmetmesi durumunda kötü dileklerde bulunmaktadır. Kargışlamalı ağıt örneği olan bu ağıtta kalıplaşmış kargış sözlerine rastlanmaktadır.

Âşık İmami oğlunun tavırları karşısında çok üzülmüş ve üzüntüsü sebebiyle oğluna bu ağıtı yazmıştır. Oğluna beddualar etmiştir. Bu kargışlamalı ağıtta, eğer babasına zulüm etmesi durumunda oğlunun genç yaşına doymaması ve düşmanlarına yenilmesi yönünde beddua eder. Namerde boynunu eğmesi, evlense bile muradına erememesi, dünyada türlü dertler çekmesi ve belasını Allah'tan bulması isteği bu ağıttaki diğer beddualardır.

6. Âşık İmami'nin Babasına Yaktığı Kargışlamalı Ağıt

Âşık İmami'nin babasına yaktığı ağıt, koşma düzeninde yakılmış bir ağıttır. Kafiye örgüsü abab, cccb, dddb, eeeb, fffb, gggg şeklindedir. Altı tane dörtlükten oluşmaktadır ve on bir hecelidir. Bu ağıt, kargışlamalı bir ağıt örneğidir.

Âşık İmami babasından mezar yeri olacak kadar küçük bir arsa ister ancak daha sonra babası paraya ihtiyacı olduğunu söyleyince İmami bu arsayı babasından parayla satın alır ve bu durum İmami'yi çok üzer. Babasının kendisinden bir türkü istemesi üzerine bu ağıtı yakar.

Yaktığı ağıtla İmami babasından mezar yerini parayla satın aldığını herkesin duymasını ister. İmami obasından, elinden ayrı düştüğü için gül benzinin sararıp solduğunu söylemektedir. Babasına ve kardeşlerine kırgın olduğundan gurbet elde ölürse onların cenaze namazına gelmelerini bile istemez.

Âşık İmami'ye ait olan bu ağıtta da yine kargışlara rastlanmaktadır. Gül benzin sararıp solması, musallada namazına durulmaması, cenaze namazını ellerin kılması İmami'nin kendine yönelik olarak söylediği kargış örnekleridir.

Âşık İmami'nin Öğütlemeli-Kargışlamalı Ağıtlarının Metinleri

1. Âşık İmami'nin Kızı Mesude'nin Nişanında Yaktığı Öğütlemeli Ağıt

Âşık İmami'nin dört çocuğu vardır, çocuklarından en büyüğü Mesude'dir. Âşık İmami'nin çok sevdiği kızı Mesude'nin nişan törenine bütün eş, dost, akraba, Adana'nın ileri gelenleri, işadamları ve Âşık İmami'nin âşık arkadaşları katılmıştır. Âşık İmami'nin âşık arkadaşları Âşık İmami'nin nişanlanan kızı Mesude ve damadı Ramazan için bir ağıt yakmasını isterler. Çünkü Âşık İmami daha önce birçok nişana, düğüne katılmış evlenen kız ve erkekler için ağıtlar yakmıştır, şimdi ise sıra kendi kızıdadır. Âşık İmami âşık arkadaşlarının yapmış oldukları ısrarlar üzerine sazını eline alır ve o anki duygularını da dile getirmek için şu ağıtı yakar:

Mesude'm Allah'im mesut eylesin
Hayırlı uğurlu olsun nişanın kızım
Sen gidersen garip anan neylesin
Ne tez nişan oldun amanın kızım

Dost olana tatlı canımı ada
Fırsatını verme düşmana, yada
Sevgililer günü bugün dünya'da
Ne güzel tesadüf zamanın kızım

Git güle güle de bizlere bakma
Gönül Beytullah'dır incidip yıkma
Sevgiyi saygıyı elden bırakma
Yoldaş olsun dinin imanın kızım

İmami sözümü yabana atma

Helal kazancına haramı katma
 Vasiyetim şu üç şeyi unutma
 Ezanın, bayrağın, vatanın kızım (K.1)

2. Âşık İmami'nin Karısına Yaktığı Vasiyet Şeklindeki Öğütlemeli Ağıt

Âşık İmamî'nin hayatı acı ve kederle doludur. Âşık İmamî ailesinin dağılmaması için çok fedakarlık yapmıştır ancak buna karşın Âşık İmami'nin hanımı evini terk etmiştir. Yine bir gün Âşık İmami'nin hanımı ve hanımının ailesiyle arası açılır. Âşık İmami düşünce düşünce derde tutulur, halk arasında 'ince hastalık' diye de bilinen tüberküloz illetine yakalanır. Adana Göğüs Hastalıkları Hastanesi'ne yatar. Âşık İmami ölüm döşeğindeyken eşine bir vasiyet yazar ve gönderir. Âşık İmami'nin vasiyeti şöyledir:

Hey yar yavrularım sana emanet
 Gözlerinin yaşı akıp durmasın
 Yalvarırım öksüzlüğün bildirme
 Hara'da boynunu büküp durmasın

Onlar hediyendir sakla yanında
 N'olur mezarımı göster sonunda
 Giyindir kuşandır bayram gününde
 Ellerin eline bakıp durmasın

Benim için ağlarsan da sezdirme
 Korku verip yüzlerini azdırma
 Allah için yetim gibi gezdirme
 Gözlerini yere dikip durmasın

İmami ufacık körpe kuzular
 Değişmezmiş kaderdeki yazılar
 Aç koma ha kemiklerim sızılar
 Mezarımda beni yakıp durmasın (K.1)

3. Âşık İmami'nin Doktoruna Yaktığı Öğütlemeli Ağıt

Âşık İmami'ye Adana Göğüs Hastalıkları Hastanesi'nde çare bulunamaz ve doktoru Yusuf Zilan tarafından İstanbul Heybeliada'ya sevkine karar verilir. Âşık İmami kendisini kontrole gelen doktoruna Heybeliada'ya gitmek istemeyişini şu ağıtla dile getirir:

Ölmek istiyorum ilaç istemem
 Dokunmayın bana yorgunum doktor
 Altı aydan beri ekmek aş yemem
 Su içmekle geçer her günüm doktor

Kapım açıp içeriye girmeyin
 Her yanım çürüdü iğne vurmeyin
 Ben ölürsem eve haber vermeyin
 Ev'nen üç aydır dargınım doktor

Bahtın karasına kara mı derim
 Ecele ölüme çare mi derim
 Kurşun yarasına yara mı derim
 Ben ta akciğerden vurgunum doktor

Kerem Aslı, Aslı Kerem elinden

Gece uyuyamam yaram elinden
 Âşık İmami'yem verem elinden
 Heybeli Ada'ya sürgünüm doktor

Âşık İmami'nin yaktığı bu ağıtı dinleyen doktor onu Heybeli Ada'ya sevk etmekten vazgeçer ve özel bir odaya geçmesini sağlar ve onunla özel olarak ilgilenir. Âşık İmami bu sayede tüberküloz illetinden kurtulur ama kaderin cefasından, aile huzursuzluğundan yine kurtulamaz (K.1).

4. Âşık İmami'nin Kızları Âşına ve Dolunay İçin Yaktığı Öğütlemeli Ağıt

Âşık İmami ile hanımı geçinemeler ve ayrılmaya karar verirler. Hanımı ve çocukları Âşık İmami'nin evini terk ederler. Mahkeme sonunda Âşık İmami'nin kızları Âşına ve Dolunay'ın velayetleri annelerine verilir. Bu durum üzerine Âşık İmami şu ağıtı yakar:

Evvel Allah emaneti kendinin
 Anasına gelin ettim kızımı
 Hatırı var dokuz bin dört yüz günün
 Anasına gelin ettim kızımı (çifte kuzumu)

Duyanlar demesin bu da neymiş
 Biri on birinde ne tez büyümüş
 Hak tecelli kader yazgı buymuş
 Anasına gelin ettim kızımı (çifte kuzumu)

Dolunay'ım deydi on üç yaşına
 Dutulduk feleğin kara kışına
 Gözü yaşlı boynu bükük Âşına
 Anasına gelin ettim kızımı (çifte kuzumu)

Hesab etmediler karı zararı
 Sırtıma sardılar gamı efkârı
 Hakim hanım imzaladı kararı
 Anasına gelin ettim kızımı (çifte kuzumu)

İmami yitirdim baharı yazı
 Gel boşuna çalma bu dertli sazı
 Sebebimiz oldu kaynanam cazı
 Anasına gelin ettim kızımı (çifte kuzumu) (K.1)

5. Âşık İmami'nin Oğlu Ertuğrul Gazi'ye Yaktığı Kargışlamalı Ağıt

Âşık İmamî tek oğlu olan Ertuğrul Gazi'yi çok iyi bir şekilde yetiştirmek ister ve bu nedenle lise öğrenimini bitirene kadar oğluna âşıklık geleneğini ve saz çalmayı öğretir. Babası sayesinde o küçük yaşına rağmen ulusal radyo ve televizyonlara çıkmakta ve yolunda emin adımlarla yürümektedir. Âşık İmami'nin oğlu Ertuğrul Gazi babasıyla annesinin ayrılmak istemeleri sonucunda yapılan mahkemelerin dördünde de annesinin tarafını tutar, babası aleyhinde şahitlik yapar. Arife günü babalarının yanına gitmek isteyen kız kardeşleri Âşına ve Dolunay'ı engeller. Âşık İmami de bir baba olmanın verdiği üzüntüyle oğluna şu beddua ağıtı yakar:

Eğer zulm edersen garip babana
 Çiçeği burnunda solasın oğul
 Kılıç tutar iken kolun kalkmasın
 Düşmanına esir olasın oğul

Bedduam namerde boynun bükülsün
 Yüreğine yağlı hançer sokulsun

Parçaların yol üstüne dökülsün
Toplanıp torbaya dolasın oğul

Gözün bebeğine saplansın diken
Sızlasın ciğerin olmasın çeken
Nişanlım yanında duvaklı iken
Zifaf gecesinde ölesin oğul

İmami usandım ben bu yollardan
Bin bir dert çekesin türlü hallerden
Zaten ben belamı buldum kullardan
Sende Allah'ından bulasın oğul (K.1)

6. Âşık İmami'nin Babasına Yaktığı Kargışlamalı Ağıt

Âşık İmami'nin dede memleketi aslında Tufanbeyli'dir. Âşık İmami'nin dedesi Kara Musa ile babası Duran Kozan'ın Dikilitaş Köyü'ne çalışmaya gelirler. Âşık İmami'nin dedesi Kara Musa burada hakkın rahmetine kavuşur. Bu sebeple Âşık İmami'nin babası Duran, amcaları İsmail ve Cibilik Osman ile halası Fatma öksüz kalır. Âşık İmami'nin baba tarafından ebesi Lolliş Fadime öksüz kalan bu çocuklara sahip çıkar, onları besler ve büyütür. Âşık İmami'nin babası Duran aynı zaman da Âşık İmami'nin doğum yeri de olan Kozan'ın Bağtepe Köyü'ne çalışmaya gider. Âşık İmami'nin annesi olan Kör'ün Kızı Ağıtçı Koca Anşa ile burada evlenir ve Âşık İmami'nin annesinin babası olan Kör Hacı Ömer Âşık İmami'nin baba ve annesine o köyden yer, yurt verir. Bu durum üzerine Âşık İmami'nin babasının yeni yurdu Kozan'ın Bağtepe Köyü olur. Âşık İmami'nin doğduğu evin üst tarafında bir tepe vardır ve Âşık İmami çocukluğundan beri bu tepeye manevi bir bağla bağlıdır. Yazmış olduğu şiir, ağıt ve türküleri hep doğa harikası olan bu tepenin üzerinde yazmıştır. Âşık İmami daha sağlığında iken eş, dost ve akrabalarına: “Eğer ben ölürsen beni bu tepeye gömün.” diye de vasiyet eder. Aradan uzun zaman geçer Âşık İmami'nin babası çocuklarına bağ, bahçe ve tarla vermiş iken Âşık İmami sadece bu tepeden bir mezarlık yer istemiştir, ama onun bu isteği sanki ona çok görülmüş, bir süre sonra yeğenleri bu tepeyi kendileri için tarla yapmak isterler, Âşık İmami'nin babası da başka bir ev yaptıracağını ve kendisine para gerektiğini söyler. Bu durum üzerine Âşık İmami o tepeden bir mezarlık yer için babasına o zamanın parasıyla 1000 mark verir ve kendisinin hakkı olan araziden parayla bir parçacık toprağı bile çok büyük sıkıntılarla aldığı için babası, kardeşleri ve yeğenlerine gönül koyar ve bir daha baba memleketine uğramaz. Âşık İmami'nin babası Acar Duran bir yıl kadar sonra Âşık İmami'yi çok özlemiştir ve onun gelmeyeceğini de bilir ve en azından sesini duyayım diyerek Âşık İmami'nin köydeki arkadaşlarına: “Hele gidin İmami'nin yanına varın da, ona deyin ki baban senden bir türkü istiyor, kasete oku ver de ona götürelim deyin.” der ve Âşık İmami'nin arkadaşları da Âşık İmami'nin babasının bu isteğini Âşık İmami'ye iletirler. Âşık İmami sazını eline alır ve kasete bir ağıt okur:

Mezar yeri satın aldım babamdan
Alem bunu böyle bilsin ellemen
Ayrı düşdüm elimilen obamdan
Gül benzim sararsın solsun ellemen

Anamsınız atamsınız sözüm yok
Sofranızda atımlık tuzum yok
Yerinizde yurdunuzda gözüm yok
Adalet yerini bulsun ellemen

Böyleymiş anlığımızın yazısı
Artar oldu yüreğimin sızısı
Öz kardaşımlan arlığım uzusun
O dağlar hep onun olsun ellemen

Anam Ayşâ körü çekti kömüre
Yamyamların süt gölünü sömüre
Benden selam söylen Muhtar Emir'e
Köyden kütüğümü silsin ellemen

Ben ölürsem aramayın sormayın
Yavrulara bir yudum su vermeyin
Musallada namazıma durmayın
Cenazemi eller kılınsın ellemen

İmami'yem emanet bir candayım
Azrail'e komşun oldum yandayım
Bu gün Edirne'de yarın Van'dayım
Ölüm gurbet elde kalsın ellemen

Âşık İmami'nin bu sitem dolu ağıtını dinleyen babası ve kardeşleri hemen Âşık İmami'nin yanına gelirler ve o tepenin kendisine ait olduğunu söylerler. (K.1)

KAYNAK KİŞİ LİSTESİ

K.1: Âşık İmâmî

KAYNAKÇA

- ANA BRİTANNİCA (1987), Ağıt Maddesi, C.1, Ana Yayıncılık, İstanbul.
- BORATAV Pertev Naili (1982), Folklor ve Edebiyat I-II, Adam Yayınları, İstanbul.
- GÖRKEM İsmail (2001), Türk Edebiyatında Ağıtlar, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KAYA Doğan (1999), Anonim Türk Halk Şiiri, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KUDRET Cevdet (1980), Örneklerle Edebiyat Bilgileri, İnkılap ve Aka Basım, İstanbul.
- ŞENEL Süleyman (1988), Türk Edebiyatında Ağıt, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.1, TDV Yayınları, İstanbul.
- ŞİMŞEK Esmâ (1993), Kadirli ve Osmaniye Ağıtları, Tesfa Yayınları, Antakya.
- TÜRKÇE SÖZLÜK (1988), Ağıt Maddesi, C.1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ULUDAĞ Süleyman (1988), Ağıt Maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.1, TDV Yayınları, İstanbul.